

siikillisessä ilmaisussa. Neitsyt Marian temppeleihin käyminen liitetään Kristuksen inkarnaatioon toisen, historiallisesti varhaisemman Jumalansyntyttäjän juhlan eli Marian ilmestyksen (25. maaliskuuta) välityksellä. Temppeleihin käymisen hymnografia ja homiliat mukailevat kirjallisia kuvauksia Neitsyt Marian ja arkkienkeli Gabrielin kohtaamisesta rinnastuen sen Jaakobin Protoevankeliumin kuvaukseen, jossa enkeli ruokkii Mariata temppeleihin kaikkein pyhimmässä. Musiikin tasolla rinnastus toteutetaan muun muassa soveltamalla samantyyppisiä mallimelodioita hymnografisten tekstien tulkintaan. Tapahtumien rinnakkaisuus osoitetaan myös esimerkeillä ikonografisista kuvauksista, joissa ylipappi Sakarias on kuvattu kiiruhtamaan temppeleihin tuotavaa Mariata vastaan. Hän luo näin asennollaan ”visuaalisen kaiun” arkkiengelin kuvaukselle ilmestysjuhlan ikonissa.

Ilmaisumuotojen intertekstuaalisuuden rinnalla tutkimus tuo esiin bysanttilaiselle liturgiselle perinteelle ominaisen ajattomuuden, jossa menneisyyden tapahtuma tulee läsnä olevaksi, tässä hetkessä eletäväksi. Tätä korostavat muun muassa hymnografian kirjoittaminen preesensmuotoon ja hymniteksteissä toistuvasti käytetyt ajalliset määreet kuten ”tänään” (σήμερον). Olkinuora osoittaa ensimmäisen vuosituhannen taitteen ikonografisilla esimerkeillä, kuinka jumalanpalvelukseen osallistujat liitettiin mukaan Jumalansyntyttäjän temppeleihin käymisen juhlasaattoon paitsi hymnografisella ”osallistuttamisella”, myös heitä kirkkotilassa visuaalisesti ympäröineillä elementeillä.

Erityisen mieleenpainuvaksi tutkimuksen tekee sen kyky analysoida bysanttilaisen taiteen eri muotoja suhteessa niiden liturgiseen vastaanottoon. Määrittävänä tekijänä nähdään yksilön oma hengellinen kontemplaatio, hengellinen *theoria*, joka on edellytys liturgiselle luomistytölle kuten myös sen vastaanottamiselle. Tässä kontekstissa eri

taidemuodot nousevat esteettisen arvonsa yläpuolelle, tarkasteltaviksi metaesteettisyyden näkökulmasta.

Kyseinen tutkimus todistaa vaakuuttavasti hymnografian roolista bysanttilaisen teologian välikappaleena, sisällöltään ja ilmaisultaan poikkeuksellisen rikkaana kirjallisena perinteenä, johon intermediaalinen näkökulma tarjoaa merkittävän metodologisen välineistön.

Tutkimus löysi Olkinuorasta arvoisensa toteuttajan: hän on teologian maisteri (Itä-Suomen yliopisto), kreikan kielen ja kirjallisuuden kandidaatti (Helsingin yliopisto), musiikin maisteri (Sibelius-Akatemia) ja musiikkipedagogi (Metropolia). Tieteellisen tutkimuksen ohella isä Damaskinos tunnetaan monipuolisena laulajana ja laulunjohtajana sekä liturgisten tekstien suomentajana, jonka tuotantoa ovat Ortofonian kuoron äänitteet *Pyhä, pyhä, pyhä* ja *Armon hedelmä*, Ilosanoma-kuoron *Eukaristia* sekä keväällä 2017 ilmestynyt *Ruusutarhan keskelle: pyhiinvalittajan lauluja*.

MARIA TAKALA-ROSZCZENKO
TEOL. TRI. FIL. MAIST.

PETRI LUOMANEN,
NIKO HUTTUNEN &
KALEVI VIRTANEN (TOIM.)

**Sisäänkäyntejä
Raamattuun: Tulkitsijan
kirja. Helsinki: Kirjapaja
2017. 290 s.**

”Tämä kirja sai alkunsa siitä havainnosta, että Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa käytävä keskustelu raamatuntulkinnasta toistaa samaa kysymyksenasettelua: onko jokin käsitys tai ilmiö Raamatun mukainen vai ei. Kysymystä tarkastellaan lähinnä opillisesta näkökulmasta. Useammalla taholla ajateltiin, että päästäksemme keskustelussa eteenpäin tarvitsemme yhdistäviä kieli- ja mielikuvia.”

Näin tiivistävät professori Petri Luomanen, dosentti Niko Huttunen ja opetusneuvos Kalevi Virtanen toimittamansa *Sisäänkäyntejä Raamattuun*-teoksen syntytarinan ja tavoitteet. Heidän näkemykseensä on helppo yhtyä. Vimmainen debatti tämän tai tuon opin raamatullisuudesta (tai kuten yleensä, raamatunvastaisuudesta) tuntuu jatkuvan aina vain, vaikka viisaissa kirjoissa tämän tästä kysyttäisiinkin, mitä raamatullisuudella oikeastaan tarkoitetaan.

Yrittänyttä ei kuitenkaan laiteta, ja kirjan nimekäs tekijäjoukko ansaitsee kiitoksen sekä hyvästä asenteesta että kokonaisuuden asiantuntemuksesta. Teos on tänä vuonna Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan pääsykoekirja, ja siihen perehtymällä saakin kelpo perustietoa esimerkiksi Raamatun syntyhistoriasta ja klassisesta dogminmuodostuksesta. Se auttaa myös ymmärtämään uskonnon ja sen tutkimuksen monimuotoisuutta.

Kirjan punaisena lankana toimii Luomasen ajatus kristinuskosta telttana, jonka neljä kulmaa ovat kertomus, oppi, etiikka ja rituaali. Monelle pääsykokeeseen valmistautuvalle puhe uskonnon osa-alueista lienee tuttua jo koulunpenkiltä. Uskonnonopetuksessa on hyvän aikaa pyritty irti liiasta katsomuskeskeisyydestä. Uskonto ei ole vain Mooseksen, Buddhan, Jeesuksen tai Muhammaan oppia, vaan myös kirjallisuutta ja kulttuuria, arvoja ja normeja, kokemusta ja toimintaa.

Telttametafora tarjoaa virikkeitä monipuolisiin pohdintoihin raamatuntulkinnan luonteesta. Pyhän kirjan katokseen voi käydä sisälle niin kertomuksen, opin, etiikan kuin rituaalinkin kulmasta. Jokaista varten on omat tutkimusmetodinsa ja tulkinnalliset lähestymistapansa. Toisaalta mikään kulma ei ole irti toisista, eikä aina ole helppo sanoa, missä yksi päättyy ja toinen alkaa. Yhdessä ne muodostavat rakennelman, joka on Raamatun ilmestysmajan tavoin liikkuva tilapäisasumus: uskon-

to elää ja kehittyä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.

Kirjan avainteesi on, että Raamatusta ja Raamatulla luodaan ja ylläpidetään yhteisöllistä identiteettiä. Kertomus, oppi, etiikka ja rituaalit jäsentävät tämän prosessin osiksi. Uskontoa kuvataan ja selitetään ryhmäidentiteetin rakentumisen näkökulmasta, ja lähestymistapaa markkinoidaan edistysaskeleena. Kokoelman johdantoartikkelissa Luomanen ottaa etäisyyttä maineikkaiden edeltäjiensä hermeneuttisiin malleihin. Heikki Räisäsen näkemys uskonnon kehittymisestä tradition, kokemuksen ja tulkinnan vuorovaikutuksessa soveltuu Luomasen mukaan ”paremmin yksittäisten motiivien kuin uskonnon toiminnallisen kokonaisuuden tarkasteluun”. Kari Syreenin kehittämä, tekstien todellisuudenkuvausta ja viestintää toisiinsa suhteuttava kolmen maailman malli taas on ”käytännöllisten tarpeiden kannalta varsin vaativa” ja ”palvelee parhaiten akateemisen analyttisen keskustelun tarpeita”.

Varaumien osuvuudesta voidaan olla montaa mieltä. Ainakin kokoelma nojaa niistä huolimatta vahvasti niin Räisäsen kuin Syreeninkin työhön. Paikoin se on räisäsläisempi kuin edesmennyt suurmies itse. Kriittisen raamatutieteen paristaavuotista historiaa ei pyydellä anteeksi, vaan sen tuloksiin viitataan vakiintuneina tosiasioina. Yhtä selvästi todetaan, ettei ”Uuden testamentin ajatusmaailmasta voi laatia yhtä yhtenäistä kokonaisuutta”. Kirjoittajista on luonnollista, että uskonnot muuttuvat ja kehittyvät, ”syntyvät, katoavat, erkanevat toisistaan ja sekoittuvat keskenään” osana ”maailman ja kulttuurin jatkuvaa evoluutiota”. Tradition, kokemuksen ja tulkinnan dynaamiseen vuorovaikutukseen viitataan lähes yhtä usein kuin uskonnon rooliin sosiaalisen identiteetin muovaajana. Raamatua ei varjella asiakritiikiltä, vaan varoitetaan ”vahvistamasta alistavia rakenteita kertomuksilla, jotka ovat saaneet vaikutteita oman aikansa

sa yhteiskunnasta ja arvoista”. Huomiot Raamatun kertomusten paradigmaattisuudesta ja niiden tekstin, ideologian ja historiallisen taustan keskinäisriippuvuudesta ovat velkaa Räisäsen lisäksi Syreenin työlle.

Lopputuloksena joka tapauksessa hallittu ja tasapainoinen. Kirjan artikkelit ovat yhdenmukaisia siinä määrin, että niitä olisi voinut huolelta nimittää luvuiksi. Kirjoittajat kiteyttävät aiheensa havainnollisiksi avainkysymyksiksi. Luomasen avauksen jälkeen dosentit Outi Lehtipuu ja Hanne von Weissenberg kertovat, miten Raamatusta tuli Raamattu. Artikkelia voi suositella kenelle tahansa eksegetiikan ajantasaisena lyhytkurssina. Niko Huttunen käy läpi raamatullisuuden käsitehistoriaa: miten raamatullisen teologian idea syntyi 1600-luvulla, miten se asettui Suomeen Johan Tobias Beckin teologian mukana pari vuosisataa myöhemmin, ja miten konservatiiviteologit kiinnittivät sen yksityisomaisuutekseen.

Kertomuksen teltankulmaan johdattaa dosentti Raimo Hakola narraatiokriittistä evankeliumitutkimusta esittelevässä artikkelissaan. Hakolan mukaan Raamatun kerronnan analyysia on aina täydennettävä kontekstuaalisilla näkökulmilla. Kertomus ei ole saari, ja siksi on nähtävä yhteydet tekstin, sen historiallisen taustan ja ideologisten valtarakenteiden välillä. Piispa Björn Vikströmin matkassa lukija oppii, miten kertomukset muovaavat ja ylläpitävät kristillistä identiteettiä. Tämä vahvistaa yhteisön sisäistä yhteenkuuluvuudentunnetta, mutta myös viholiskuvia. Siksi yksittäisiä kertomuksia on tulkittava Raamatun kokonaisuuden ja erityisesti Jeesuksen opetuksen ja esimerkin valossa. Vikströmin artikkeli sisältää myös kiinnostavan sivupolun pohjoisamerikkalaiseen narratiiviseen teologiaan, jonka edustajat painottavat Raamatun sanan ja sen vastaanottajan suoraa kohtaamista tekstien aika- ja kontekstisidonnaisuudesta riippumatta. Hanke sijoittuu osaksi pitkää mo-

dernin (ja sittemmin postmodernin) protestanttisen teologian jatkumoa, jota kokoelmassa olisi voitu käsitellä laajemminkin. Opin teltankulmasta olisin mielelläni löytänyt lisää jälkiä ilmoitusteologisten mallien parissa tehdystä työstä. Onko niitä kohtaan tunnettu vähäinen mielenkiinto osasyy siihen, että suomalainen raamatukeskustelu toistaa itseään?

Nyt opin ja Raamatun suhdetta havainnoivat dosentti Kari Kuula ja emerituspiispa Juha Pihkala. Kuula luettelee eksegetiikan tutkimustulosten haasteita kirkon opille: tiedot historian Jeesuksesta ovat suppeita ja poikkeavat kirkon julistuksesta; Uuden testamentin sisältö on kirjavaa ja sisäisesti jännitteistä; historiallinen ja epähistoriallinen aines sekoittuvat kirkon julistuksessa; kriittinen tutkimus lähestyy tekstiä naturalistisista ennako-oletuksista. Kuula näkee myöhemmän dogman Raamatusta ilmaistua uskonymmärrystä täydentävänä: pienes-tä varvusta on kasvanut suuri puu. Pihkala puolestaan avaa ”yksin Raamattu” -periaatteen historiaa ja sisältöä. Hänen mukaansa ”Raamattu ei ole kirkossa koskaan ollut yksin – eikä myöskään ennen kirkkoa”. Varhaiskristillisissä yhteisöissä kehkeytynyt itseymmärrys edelsi ja muo-vasi niiden piirissä syntyneitä kirjallisuutta. Dogman keskuksessa on jumalallinen mysteeri: oppi ei selitä uskon salaisuutta vaan varjelee sitä naturalismin rajoittamilta tulkinnoilta. Tämä kuvannee oikein klassisen dogman intention – mutta tarkoittaako se, että ajatus naturalistisesta dogmatiikasta on suljettu pois ikuisiksi ajoiksi?

Mitä Uuden testamentin kirjojen moraaliopetukseen tulee, se ei Petri Luomasen mukaan eroa ratkaisevasti muusta aikansa etiikasta, ja Uuden testamentin sisältö (koko Raamatusta puhumattakaan) löytyy erilaisia, jopa toisilleen vastakkaisia moraalikäsitteitä. Omaleimaista on niiden ytimessä oleva Kristus-yhteys ja siitä kumpuava rakkauden eetos, joiden valossa Raamatun vaihtelevia

ja aikaansa sidottuja moraalinormeja on arvioitava kriittisesti.

Kokoelman painavin puheenvuoro tulee professori Jaana Hallamaalta. Hän kysyy, taivattako opilliset tulkinnot Raamatun eettisen tein. Jos Jeesuksen moraaliopetus nähdään yksipuolisesti osana sanomaa ihmissielun pelastuksesta, miten käy siihen sisältyvän radikaalin lähimmäisenrakkauden haasteen? Jos etiikasta tulee osa luovuttamattomaa oppia, tuleeko mahdolliseksi käydä eettistä keskustelua eri tavalla ajattelevien kanssa? Samalla Hallamaa antaa uuden sisällön kirjan keskeiselle väitteelle, että oppipainotteinen raamattunäkemys kaipaa ravistelua.

Etiikan kulmasta edetään rituaalin kulmaan, jota valottavat dosentti Jutta Jokiranta ja teologian tohtori Sini Hulmi. Jokiranta osoittaa, kuinka rituaalit ovat olennainen osa ihmiselämää niin Raamatussa kuin sen ulkopuolellakin. Hulmi luo katsauksen kristilliseen jumalanpalvelukseen, jossa Raamatun rituaalisella käytöllä on sekä säilyttäviä että uudistavia ulottuvuuksia.

Kirjan päättää Kalevi Virtasen kuvaus omasta raamatullisen uskon etsinnästään ja sen myötä syntyneistä oivalluksista. Lopuksi Virtanen johdattaa lukijan vielä kerran kristinuskon nelinurkkaiseen telttamajaan, josta hän toivoo yhtä aikaa avaraa ja totuudellista:

”Telttä on enemmän kuin saateenkaarimaisesti kaartuva suoja erillaisille tulkinnoille. Ollessaan laidoiltaan avoin ja salliessaan ihmisten tulla sisään monesta kohdasta, se hyväksyy sen, että kullakin sisääntulijalla on oma kokemuksensa ja oma historiansa, mutta se ei hyväksy sitä, että yksityiset kokemukset olisivat yhtä kuin koko totuus. Se kutsuu kaikkia sisälle tulijoita etsimään totuutta, yhdessä.”

Mitä muuta tuohon voi sanoa kuin aamen.

PETRI MERENLAHTI, TEOL. TRI

**JAMES K. AITKEN (ED.)
T&T Clark Companion to
the Septuagint. London:
Bloomsbury T&T Clark
2015. 592 s.**

Septuagintatutkimus on laaja-alainen tutkimuskenttä, joka sisältää monenlaisia tutkimuskysymyksiä, näkökulmia ja metodeja. Jokaisella Septuagintan kirjalla on oma tekstihistoriansa, joka asettaa omat haasteensa ja tutkimuskysymyksensä tutkijoille. James Aitkenin toimittama artikkelikokoelma on tästä syystä erittäin hyödyllinen, koska se kerää yksiin kansiin jokaista Septuagintan kirjaa koskevaa ajankohtaista tutkimustietoa. Teoksen tavoitteena on tarjota kätevä ja helposti lähestyttävä yhteenveto kaikkien Septuagintan kirjojen erityispiirteistä. Esiin nousevat jokaiselle kirjalle oleelliset piirteet ja tutkimuskysymykset, ja lukijalle selviää nykytutkimuksen tilanne kunkin kirjan kohdalla, samoin kuin siinä olevat puutteet.

Aitken on ansioitunut Septuagintatutkija Cambridgen yliopistossa. Hänen oma mielenkiintonsa Septuagintan kreikankieltä kohtaan heijastuu teoksen luonteeseen, sillä jokainen artikkeli sisältää kiitettävästi tietoa Septuagintassa käytetystä kielen laadusta ja piirteistä. Muut kirjoittajat edustavat pääasiassa nuorempaa tutkijasukupolvea. Aitken toteaaakin johdannossaan, että nuorten tutkijoiden osallisuudella hän toivoo tuovansa uutta näkökulmaa vakiintuneisiin mielipiteisiin. Suomalaisista tutkijoista Anssi Voitiola on osallistunut teoksen tuotantoon Leviticusta käsittelevällä artikkelillaan.

Johdannossa Aitken esittelee lyhyesti Septuagintaan yleisesti liittyviä kysymyksiä: mitä Septuagintalla tarkoitetaan, missä ja milloin Septuaginta käännettiin, mitä ovat Septuagintan tekstilähteet ja tekstityypit. Lopuksi hän antaa lyhyen kuvauksen Septuagintan tekstilähteistä, nykykielisistä käännöksis-

tä ja keskeisistä tutkimusaiheista. Johdannon esittely jää tarkoituksella pinnalliseksi, koska samoja aiheita käsitellään teoksen artikkeleissa. Septuagintan alkuperää käsitellessään Aitken viittaa omiin tutkimustuloksiinsa: hän on ehdottanut, että Aleksandria ei ollutkaan Septuagintan kotikaupunki. Suurten kaupunkien ulkopuoliset juutalaiset alueet, esimerkiksi Fayyumissa, ovat papyruslöytöjen perusteella osoittautuneet mahdollisiksi käännöstyön paikoiksi. Tosin teoksen muut kirjoittajat eivät ota tätä kantaa huomioon, vaan yleensä mainitsevat Septuagintan kirjojen todennäköisimmäksi alkuperäksi Aleksandrian, muutamassa tapauksessa Palestiinan.

Kirjan artikkelien rakenne on yhtenäistetty niin, että jokainen rakentuu seitsemästä alaluvusta. Nämä kuvailevat kunkin kirjan erityispiirteitä, alkuperää, kielenpiirteitä, käännöksen luonnetta ja rakennetta, tärkeimpiä tekstikriittisiä piirteitä, kirjassa esiintyvää ideologiaa ja eksegeesiä sekä reseptiohistoriaa. Rakenteellisessa yhtenäisyydessä on sekä hyvät että huonot puolen. Lukijan kannalta siitä on hyötyä, sillä se helpottaa tiedonhakua ja eri Septuagintan kirjojen vertailua keskenään. Kirjojen sisällön kannalta rakenne on kuitenkin hieman rajoittava. Se saattaa kuvailla yhden kirjan luonnetta ja kehityshistoriaa hyvin, mutta ei välttämättä sovellu toisen kirjan parhaaksi selitysmalliksi. Ongelma tulee esiin, kun vertailaan eri alalukuja keskenään. Ensinnäkin on tavallista, että sama teema tai piirre on nostettu esille useammassa alaluvussa, esimerkiksi tekstikriittiset kysymykset voivat esiintyä peräti kolmessa tai neljässä eri alaluvussa. Toisekseen eri artikkeleissa voi esiintyä merkittävästi erilaista sisältöä samalla tavalla otsikoidun alaluvun alla.

Ensimmäisessä alaluvussa tuodaan esille jokaista kirjaa koskevat keskeisimmät piirteet ja tutkimuskysymykset. Useamman kirjan kohdalla tässä keskitytään kertomaan